

KÜRESELLEŞMENİN KENTLER ÜZERİNE ETKİSİ: “İSTANBUL ÖRNEĞİ”

Hasan YAYLI*

ÖZET

Hayatımızın her alanında kendi değerler sistemini uygulamak için geri dönüşü olmayan değişiklikler ve dönüşümler meydana getiren küreselleşme çelişkileri, parçalanmaları, katmanlaşmayı içinde barındıran bir süreçtir. Değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı mekanlar olarak karşımıza çıkan kentler, ekonomilerindeki değişime paralel olarak, dünyanın karar verme birimleri ve ekonomik kalkınmanın motorları olarak nitelenmektedirler. Yeni rolleriyle küreselleşmenin ideal kent formuna kavuşan kentler küresel kent kavramsallaştırmasında kendini bulmakta ve küresel kentler küreselleşmenin etkilerinin gözlenebildiği, küreselleşmeyi içselleştirip/yansıtan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Makalede yaklaşık on üç milyonluk nüfusuyla dev bir yaşam alanı olan ve küresel kent olarak nitelenen İstanbul’un küreselleşme karşısındaki durumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, kent, küresel kent, kentte dönüşüm

JEL Kodları: R00

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON THE CITIES: “THE CASE OF ISTANBUL”

ABSTRACT

It has passed approximately thirty years since the beginning of discussions concerning the increasing effects of globalization in which mass communication and technological developments have been influential. In the course of time the globalization discussion has been accelerating and the ones who are opponent and proponent have settled their positions. The definitions of it have differed in line with the ideological perspective, while for some academicians, globalization comes to mean imperialism, the suppression of the powerful over the weak, the others give it a positive meaning and accepted it as a process which contributes to the development of developing countries by means of transferring technology, structure and policies. Even though there are definitions different from each others, globalization is accepted as a process with wide area of influence.

One of the areas of the influence of globalization is the cities. Cities have become the centers of competition which are articulated into the global world and supported by their countries to generate this kind of articulation under influences of the process of globalization. In this context, globalization and its effects of cities will be explained. In

---

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi

this framework, the concept of global city which is created by globalization to implement its system of values and the situation of İstanbul, which is regarded as the sole global city of the Turkey, in respect to globalization will be analyzed.

While İstanbul began to develop as a center of industry after 1950s, it took the real progress towards being a global city in 1980s. Within the frames of the structural adjustment programme of the IMF, market economy has superseded the place of import substitution and statism; the price controls and trade constraints have been abolished, the Exchange transactions have been let to fluctuate, and IMKB has been opened. The balance of the economy of İstanbul has shifted from production to finance, so its endeavors to articulate into the global economy have been realized by numerous parties. Multinational companies have begun to take interest in İstanbul, foreign capital has shifted towards the sectors non-productive sectors as the sectors of tourism, consulting and banking.

While the economy of the country has been articulated into the world, new and wealthy professionals have emerged who keep a close watch on global trends and inclinations and who completed advanced education, partly in abroad. Due to both its job opportunities, and life style, İstanbul has become the first option to dwell; multinational companies have begun to open branches in İstanbul and even moved their centers to İstanbul.

Inclination from industrial production to the service sector, dissolution of old manufacturing practices, new field of operations have opened. Although these new ones are relatively narrow fields, they offer high salaries and necessitate expertness, thus the others are not required expertise with their relatively low salaries. This led to dual structure in labor force and inequality in income distribution.

İstanbul has become the center of attraction for global economic and symbolic capital, it also transformed into the transnational place where the low of people has begun to be concentrated. While on the one hand, cultural and the number of people from high economic s and cultural status increase, on the other hand number of people from low cultural and economic status also increase proportionally, thus the gap between the life styles and consumption types have begun to emerge.

While İstanbul as the unique culture city of Turkey, with its potential to offer common history, common agenda and common world to enrich the urban experience of its dwellers, it is also trying to find a place to itself in global arena, but it gives no possibility to experience the differences in its borders. Today, the historical parts of the city are mostly confined to the places which are out of the urban experiences. As the certain parts of the historical and cultural properties have been left to tourists, the other parts remained out of the dynamics of the city.

The endeavors to renovation and restoration generally turn into kind of initiation for gentrification in the end. In other words, inhabitants with low level of income and the ones that are member of "others" in cultural sense who live and work there traditionally or as a result of desolation of those places are relocated as a consequence of direct and indirect pressures in the process of restorations and renovations. Afterwards, people from high level of income and the high culture sectors take these places. One of the most striking illustration of this gentrification practices take place in Beyoğlu neighborhood with leading roles of certain members capital groups and middle class. In situations when these groups find risky to invest and choose to abstain from any initiation, (as the case of Sulukule), state intervene those areas to make them reliable for capital investment. This

process brings the issue of social justice into the agenda and through interventions that are made to preserve the unique identity of the city rather has led to formation of the culturally alike artificial centers for the city.

In short, the changes in economy of Istanbul as a consequence of the effects of globalization also transform the mutual relationships in the cities and also the dual structure in labor force also has reflections into the social life. As the face value of İstanbul become the residences and plazas as the figures of the global city as a result of the desires of the people with high level income to live in more secure and luxury places. Such kind of settlements has become manifestation of the social and spatial fragmentations and those lead to deepening of the gaps in social structures with segmenting the places in such a way.

The unbalanced distribution of income and inequalities lead to sharpening of the class polarizations and it also cause the increase in the violent activities and aggression which are representing the dark side of Istanbul. In this process, Istanbul is emerged as a place of negativities as a result of these social and spatial fragmentations. It is no longer regarded as the place that has “golden land and stones” in the eyes of dwellers of the city, but it is accepted as the place which has not bear an innocent character any more.

Globalization is a process which involves the conflicts, fragmentations and stratifications which have capacity to make irreversible changes and transformations to implement its own value systems in all aspects of life. The cities which are the places where there changes and transformations occur become the engines of the economic development and the units of decision making in parallel to the changes in the economy. These cities which have gained a formation of the ideal city with the roles that are casted by means of globalization and found themselves with the conceptualization of the global city. Thus global cities turned into areas where the effects of the globalization are observable with their deepened reflections of globalization. This article aims to analyze the Istanbul which is widely accepted as the global city with its thirteen million population in its giant place of life.

Keywords: Globalisation, city, global city, transformation in the city,

JEL Codes: R00

Giriş

1980’li yıllardan itibaren kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve teknolojiye gelişmeler sayesinde, etkisini artırdığı ifade edilen küreselleşme süreciyle ilgili tartışmaların başlamasının üzerinden yaklaşık otuz yıl geçmiştir. Küreselleşme tartışmaları, bu zaman içerisinde iyice artmış küreselleşme yanlısı ve küreselleşme karşıtı olanlar saflarını iyice belirlemişlerdir. Benimsenilen ideolojik perspektife göre, yapılan tanımlar değişmiş, bazı akademisyenler küreselleşmeyi; emperyalizm, güçlünün güçsüzü ezmesi vb. olarak ifade etmiş, bazı akademisyenler de küreselleşmeyi olumlayarak bu sayede teknoloji, yapı, politika transferiyle gelişmekte olan ülkelerin gelişmesine katkı sağlayan bir süreç olarak savunmuştur. Her ne kadar farklı açılardan tanımlamalar

olsa da küreselleşmenin bir süreç olduğu ve çok geniş bir yelpazede etkileme alanı olduğu kabul edilmiştir.

Küreselleşmenin etkilediği, yapısını değiştirdiği alanlardan birisi de kenttir. Küreselleşme süreciyle birlikte kentler, etkileşimin arttığı, küresel dünyayla eklemlenen ya da eklemlenmesi için ülkeleri tarafından desteklenen rekabet merkezleri haline gelmişlerdir. Bu bağlamda bu çalışmada küreselleşme ve küreselleşmenin kentler üzerine etkisi ifade edilecektir. Bu çerçevede küreselleşmenin kendi değerler sistemini uygulamak için yarattığı küresel kent kavramı açıklanarak, Türkiye'nin tek küresel kenti olarak nitelenen İstanbul'un küreselleşme karşısındaki durumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Küreselleşme

Küreselleşme kavramı, ticaretin, sermayenin ve insanların dünya etrafında akışkanlığı ile açıklanabilen son dönemlerin en tartışmalı kavramlarından biridir. Küreselleşme, kendini tanımlayanların ideolojik bakış açısına ve ele aldıkları boyutlarına göre şekillenen, bu yapısı itibariyle sayısız tarifinin olmasına rağmen ortak bir tanımı olmayan kavramdır. Bu çerçevede küreselleşme kavramının anlamlandırılmasını ve neliği ortaya koyan tanımlara baktığımızda küreselleşmenin;

Farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınması, ülkeler arasındaki her türlü ilişkinin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalkması sonucunu doğuran kaçınılmaz bir süreç (Erbay, 1998: 70), çağdaş emperyalizmin 1980'lerden itibaren yaygınlaşan ve Sovyet sisteminin çöküşünden sonra tek ve kaçınılmaz bir olgu olarak dünyaya sunulan kapitalist sermaye birikiminin yeni bir aşaması (Timur, 1996: 69), parolaya dönüşen moda bir deyim, sihirli bir sözcük, geçmiş ve gelecek tüm gizlerin kapılarını açacak bir anahtar (Bauman 1999:7), hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünyanın bilincinin güçlenmesini gönderme yapan bir kavram (Robertson, 1999:21), dünyanın yaşadığı, tarım ve endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan, üçüncü büyük devrimin, açıkça iletişim ve bilişim devriminin görüntülerinden birisi (Kongar, 2002: 23), ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal, hukuki ve uluslar arası boyutları olan, yerel kültürlerin ve sosyal bağların önemini yitirdiği, ulus devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı ve ulus devletlerin niteliklerinin değiştiği (Held, 1995: 190) bir yapı, farklı kültürlerin aynışma süreci (Robertson, 1992: 27-31), homojenleşme kadar heterojenleşmenin, evrenselleşme kadar yerelleşmenin,

modernleşme kadar gelenekselleşmenin, benlik kadar farklılığın da gündeme geldiği, bu oluşumların karşılığının değil, aksine eş-zamanlılığının ve birbirleriyle çelişkili beraberliğinin yaşandığı bir süreç (Keyman, 2002: 36; Keyman, 2000: 228-229)

şeklinde ifade edildiğini görmekteyiz.

Tüm tanımlamalar sonucunda küreselleşmenin; hukuktan, adalete, devlet sisteminden yerel yönetimlere, iletişimden insan ilişkilerine, giyim tarzından yaşam stiline kadar her alana nüfuz etmiş, geniş yelpazede tanımlanabilen ve her boyutuyla ele alınabilen bir kavram, aynı zamanda çatışmaları, parçalanmaları ve yeni katmanlaşma biçimlerini üreten (Giddens, 2002: 12-13), mekanizmaları, yöntemleri ve işleyişine karşı durulabilen böylelikle eleştirenlerin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda müdahalelerine konu olan, yok sayılmayacak bir süreç ve modernliğin güncel durumu olduğunu ifade edebiliriz (Uluengin, 2011: 139-140).

Kent

Tarihsel eylemin ve dönüşümün mekanı olan kent; toplumsal, siyasal, yönetsel ekonomik alanın tüm vatandaşlar için var olduğu yaşam alanı (Akkoyunlu, 2007: 23), sınırları son derece net çizilen özgürlükler sistemi (Demirkan, 1996: 17), insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli ve en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yöneten, toplumsal hayata, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en çok yoğunluk kazandığı mekandır (Cansever, 1996: 125).

Tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, ekonomisi bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan, teknolojik değişimin beraberinde getirdiği örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün en yüksek düzeye ulaştığı, geniş fonksiyonların gerektirdiği nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna varmış, heterojen toplum yapısına sahip ve entegrasyon düzeyi yüksek, karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediği insan yerleşmesi (Görmez, 1991: 1) olarak tanımlandığı gibi, insan ilişkileri açısından ancak belirli bir nüfusa sahip, toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı, her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanları olarak da ifade edilmektedir (İsbir, 1991: 8). Ancak kentler, tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği

yerleşim yerleri olmalarının yanı sıra, uygarlıkları etkilemeleri konumuyla yerleşim mekanlarından öte vasıflar taşıyan merkezler haline gelmişlerdir. Toplumbilimciler ve tarihçiler kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözüyle bakarlar ve uygarlık tarihini, kentlerin tarihine dayandırarak (Sezal, 1992: 11-13) kentlerin sadece bir yerleşim yeri olmadığını, kentlerin yerleşik, gelişmiş ve ideal anlamda ileri bir toplumsal örüntü (Aytar, 2005: 20) olduğunu ifade ederler.

Her kentin yapısı, işlevleri, özellikleri farklı olduğu için yapılan tanımlamalarda bu yapı, işlev ve özelliklerin bir ya da birkaç tanesi ön plana çıkarılarak yapılmaktadır. Sjoberg, kentleri sanayi öncesi, sanayileşmekte olan ve sonrası kentler olarak sınıflandırırken, teknolojiyi belirleyici etmen, başka bir deyişle, bağımsız değişken olarak kullanmıştır (Sjoberg, 2002: 37). Marx, ise kez ekonomiyi bir belirleyici etmen olarak kullanmış ve toplumları ilkel, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist olmak üzere beşe ayırmıştır (Keleş, 2005: 9). Pirenne kenti tüccar sınıfının oluşumu, burjuvazinin doğuşu gibi iktisadi süreçlerle açıklamış (Pirenne 1994: 103), Weber ise kenti; kent için vazgeçilmez unsurlar olarak belirlediği pazar ve kale etrafında tanımlamaya çalışmıştır (Weber, 2003: 99). Tönnies kenti toplumsal ilişkiler tipolojisi perspektifinde değerlendirmiş ve kenti; insanların birlikte yaşama formlarının farklılaşması ya da esaslı değişime uğramasıyla oluşan, bu farklılaşmaların mekanı olduğu kadar ona katkıda da bulunan kendine özgü bir toplumlaşma olarak tanımlamıştır (Aydoğan, 2005:16).

Kentler, sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal bileşenleri olan, toplumsal hayatın karmaşıklığının yoğunlaştığı ve bu karmaşanın içinde oluşmuş mekânsal biçimlenmeler/karmaşık bütünlerdir (Sennet, 2002: 20; Oktay, 2007: 187). Bir kent, hiçbir zaman durağan olmayıp pek çok etmene bağlı olarak sürekli bir evrim içinde olan canlı bir organizmadır.

Kent kavramının, nüfus çokluğu, yoğunlaşma, işbölümü v.b. özellikler etrafında açıklanması ve gelişme, ilerleme, ekonomik büyüme ve bütün anlamıyla organize edilmiş bir sosyal hayat olarak toplumun kabul ettiği ve tercih ettiği bir kimlik kazanması, sanayi devrimi ile olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi ile yaşanan süreçte kent, yeni üretim ve tüketim ilişkilerinin geliştiği, geleneksel toplum yapısından oldukça farklı bir yapının oluştuğu yerleşim yeri olmuştur (Begel, 1996: 14). Sanayileşmenin beraberinde getirdiği üretim yöntemleri, iş gücünde farklılaşma ve uzmanlaşmaya neden olmuştur. 1980'lerin sonlarına

doğru, daha önceki dönemlerde yoğunluğu olan, konut, kentsel gelişim, kentsel kalite, ulaşım sorunları, dönüşen sosyal yapılar, gecekondu alanlarının dönüşümü, kentleşme-göç kent uyum, bölgesel dengesizlikler gibi konuların yeni içerikler kazanarak sürdürüldüğü ancak bu çalışmaların yanı sıra yeni kentsel araştırma konularının ve yaklaşım biçimlerinin de dünyadaki gündeme paralel olarak ağırlık kazanmaya başladığı izlenebilmektedir (Eraydın, 2003: 33,41,151,180).

1980 sonrası dönemde, küreselleşmenin ve neo-liberal ekonomi politikaları uygulamalarının tüm boyutlarıyla dünyadaki üretim ve emek örgütlenmelerine ve düzenleme mekanizmalarına damgasını vurduğu, dünyada coğrafi-mekansal ölçeklerin ve hiyerarşilerin yeniden yapılandığı ve kentlerin bu yeni işbölümü ve ölçekler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Brenner, 2001: 363-365). Bu süreçte yerel ölçekteki pazarlar yerini geniş perspektifle bölgesel, ülkesel ve uluslararası boyuta bırakmıştır. Bilgi teknolojilerindeki gelişme ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, pazar ölçeğinin büyümesindeki en büyük etken olmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte kentin yapısında - ilişkilerinde, işleyişinde, kurumlarında her alanda- tam bir dönüşüm yaşanmış, kent iktidarın açık ve gizli bir şekilde hissedildiği, izlendiği, gözlemlendiği, gerçekleştiği ve dönüştürüldüğü mekan haline gelmiştir (Sennet, 2002: 20). Kentin yapısında yaşanan bu dönüşüm küreselleşme süreciyle beraber devam etmiş, kentlerin önemi giderek artmış, artık ülkeler değil kentler rekabet merkezleri haline gelirken, kent ekonomileri, milli ekonomilerin kalkınma motoru olarak görülmeye başlanmıştır. Kısacası kentler artık yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değil, dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, insan hayatının tüm biçimlerini içeren, insanla hemhal olan (Alver, 2007: 51) ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi olan merkezlerdir (Wirth, 2002: 78).

Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi

Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme ve dolayısıyla neo-liberalizm, ağırlıklı olarak 1980'li

yıllarda uygulamaya geçirilmiştir. Bir önceki dönemde, merkez ülkelerde yığılmış olan sermayenin dünya ölçeğinde hareket etmeye başlaması ve temel üretim birimlerinin, bazı mekânlarda yoğunlaşması yerine, dünya ölçeğinde uygun mekânlara doğru kaydırılması süreci, eşzamanlı olarak cereyan etmeye başlamıştır. Böylece gelişmiş ülkelerin büyük kentlerinde yığılma göstermiş olan büyük sermaye, yeni gelişmelerin dışında mikro ölçekten makro ölçeğe, sınırlı alandan küresel alana doğru harekete geçmiş (Marcuse vd., 2000: 18), bu da kentlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri üzerinde değişimlerin oluşmasını neden olmuş, coğrafi ayrışma ve yere bağlı uzmanlaşma olanaklarının artması mekanı giderek daha da önemli hale getirmiştir.

Mekanın geri dönüşsüz bir dönüşüm yaşadığı bu süreçte, tarihin her döneminde toplumsal değişimin merkezi olma niteliğini koruyan kentler, sadece toplumdaki geniş çaplı değişimlerin başlatıcısı olmakla kalmamış, toplumdaki değişimlerle birlikte kendi iç yapıları da değişime uğramıştır. Ancak tarihin hiçbir döneminde kentler, 20. yüzyılın son çeyreğinde olduğu ölçüde büyük çaplı bir değişim yaşamamıştır (Işık, 1999: 163). Küreselleşme sürecinin etkisiyle yeni bir mekan ve toplum ilişkisi oluşmuş (Erkan, 2007: 48), bu da uygarlığın en önemli öğelerinden olan kentlerin rolünü ve önemini artırmıştır (Sassen, 1994: 1; Wirth, 2002: 81).

Küreselleşme ile birlikte kent, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekanı haline gelmiştir. Kentlerde yeni yükselen kavram sermaye olmuş ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmiştir. Bu şekilde gelişen küreselleşme sonrası ortaya çıkan algıda, cazibe merkezi olma arayışında kimlik kavramının kentler açısından ön plana çıkışı, kentlerin özgünlüğünü gündeme getirmiştir. Dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmlerin toplamı olmaktan çıkmış ve gerçekten bütün dünyada birden karar veren, her ülkeyi potansiyel üretim alanı ve pazar olarak gören, kendi hareketliliğine engel tanımayan şirketlerin oluşturduğu ve kentlerin giderek önem kazandığı bir sisteme dönüşmüştür (Keyder, 1993: 19)

Küreselleşme süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı yeni dünya düzeninde ulus devletler, modern dönemlere ait anlamlarını ve fonksiyonlarını yitirmeye ve yeniden şekillenmeye başlamışlardır. Önceki dönemde gelişmenin sürdürülmesini sağlayan ulus devletin artık, bazı ekonomik konularda karar verici olmadığını gösterirken, ulus devletleri

kapsayan dünya ekonomisine yönelik mevcut düzenlemelerin geçerliliklerinin de sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ulus devletin meşrutiyeti sorgulanırken, ekonomik açıdan ana birim olarak yerel birimler, kentler ve bölgeler önem kazanmaktadır (Eraydın, 2001: 368).

Ulus devlet sınırlarının yok olması nedeniyle bazı kentlerin konumlarının değiştiği ve bu nedenle görece önemlerini kaybederek çöküş gösterdikleri, kendilerini yenileyemeyen eski sanayi kentlerinin ve hızlı ulaşım-iletişim altyapısına ayak uyduramayan merkezlerin ise yeni koşullara uyum sağlayamadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu sürece entegre olabilmelerinin, bir tarafta ekonomik ve teknolojik gelişme ağlarına, diğer yandan da kentsel ağlara bağımlı olarak gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır. Böylece yaratılan yarışma ortamında, mevcut sermayeye en iyi mekânsal ve sosyo-ekonomik faktörleri sunmak, en iyi altyapı, ulaşım ve iletişim imkânlarını sağlamak amacıyla kentlerin kendilerini pazarlamaları ve sunmaları gündeme gelmektedir.

Kentler, coğrafi sınırlarla bağlı olmayan uluslar arası üretim, ticaret ve finansman etkinliklerinin mekansal örgütlenmesinin birer parçası durumuna gelmek/getirilmek (Kiper 2007: 78), bu süreçten dışlanmamak ve diğerlerin önüne geçebilmek adına birbirleriyle sürekli bir yarış halindedirler (Keyder, 1992: 85; Karakurt, 2007: 321).

Yarışma ortamında kentler kentsel yeniden gelişmeyi öne çıkarırken, mekândaki eşitsiz gelişim koşulları ve sınıfsal ayrışmalar keskinleşirken, ileri kapitalist dünyadaki kentlere; esas olarak finans, tüketim ve eğlence merkezleri niteliğiyle birbirleriyle yarışmaktan başka bir olanak bırakmamacasına kentler sanayisizleşmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır (Harvey, 1999: 116).

Küreselleşme, kentler arası rekabeti hızlandırırken, kentlere yeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklemiş, yüklenen bu roller kent içi mekân organizasyonunda önemli değişikliklere sebep olmuş, emek pazarının yapısı, kentsel faaliyetlerin biçimi ve dağılımı hızla değişmiştir (Brugmann, 2009: 5; Işık, 1995: 101).

Küreselleşme sürecinde kentte yaşanan değişimleri; kentin fiziksel mekanı, kent yönetim sistemi ve kent yaşantısı başlıkları altında değerlendirmek mümkündür (Kiper, 2007:80-88). Kişilerin teknolojik gelişmelerle birlikte mekânsal engelleri rahat aşar hale gelmiş olmaları

kentleri, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akını ile karşı karşıya bırakmış, alınan göçlerle birlikte kentsel mekân yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir (Mendieta, 2001: 10,15).

Kentsel mekânın yeniden yapılanma süreci iki farklı boyutta cereyan etmektedir. Birincisi; Küreselleşmenin bilinen niteliklerinden birisi olan uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması olgusu eşitsizlik ve sömürüyü artırmakta ve bunun sonucu olarak kenttin yoksul ve zengin kesimleri arasında giderek derinleşen uçurum, kent mekânına da yansımaktadır. Kentlilerden kopuk olarak kendi içinde çözüldüğü, sıkı güvenlik önlemleri ile korunan, donatı ölçünleri yüksek, kapalı/kapılı konut siteleri yüksek gelirli gruplara sunulmaktadır. Bu mekânlar sahiplerine *ayrıcılık* *dünyası* vaat etmekte, tüketim toplumu ideolojisine uygun olarak pazarlanan belirli bir yaşam tarzı, üst gelir gruplarının kent merkezinin dışındaki bölgelerde yaşama tercihlerinde *ideal ev* kurgusu olarak dışa yansımaktadır (Bali, 1999: 37).

Banliyölerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentteki eşitsizliklerin artması ve kentsel dokunun artan ölçüde kırılabilirlik kazanmasıyla, sahip oldukları lüks yaşam biçimini korumak amacıyla güvenlik harcamalarını arttırmışlardır. Kentte, merkezi iş alanları ile yeni gelişen konut mekânları *korunma mekânları* olarak önem kazanmıştır (Ercan, 1996: 79). Kentsel elitin güvenlik ve kentsel sorunlar adına yerleştikleri bu mekânlarla birlikte farklı toplumsal kesimlerin oturma bölgeleri birbirlerinden ayrılmakta ve aralarındaki duvarlar yükselmektedir. Yükselen duvarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekânsal ayrışma toplumsal bölünmeye etkide bulunarak toplumsal bölünme, mekânsal bölünme şeklinde kendini göstermektedir (Marcuse vd., 2000: 4).

İkincisi ise; tüketim toplumu felsefesinin mimari ve kentsel tasarımı etkilemesidir. Yeryüzündeki kentlerin çoğunda yaşanan benzer yapılaşma eğilimleri, giderek kentlerin birbirine benzemesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Aynı tarz yapı teknolojisi ve malzemeleri kullanılarak benzer mimari üslupla yapılan çok katlı yapıların yaygınlaşması ile kentler giderek birbirine benzeşmektedir. Benzer tasarımlarla, aynı yapım teknolojisi ve aynı yapı malzemesi ile üretilen, bir bakıma prototip yapılar, dünya kentlerini birbirine benzeştirirken, yakınlılaştırırken, yerel özgünlüklerin belirlediği kent kimliklerini yok etmektedir. Böylesi bir kimliksizleşme süreci sonunda ise dünya gerçekten küçültülmektedir.

Kentin fiziksel mekânındaki değişim, kentteki zengin-yoksul ayrımının fiziksel mekânlara yansımalarıyla görülmektedir. Ayrıca, modern kentleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilen gökdelenlerin hızla yükselmesi, kentlerin çoğunda birbirine benzeyen yapılaşma eğilimleri ve buna bağlı olarak da kentlerin yerel özgünlüklerini ve kimliklerini kaybetmeleri küreselleşmenin kentsel mekândaki etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2008: 978).

Küreselleşmenin kent yönetimine etkisi ise ulus devlet anlayışının değişerek yerelleşme eğilimlerinin ve politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında kendini göstermektedir (Short vd., 2000: 322). Devletin küçültülmesi, özel sektörün önem kazanması, kamu hizmeti anlayışının değişmesi, yerel yönetimlerin ön plana çıkması gibi gelişmeler küreselleşmenin kent yönetimindeki yansımalarını oluşturmaktadır (Kiper, 2007: 78).

Kent yaşantısı da küreselleşme ile birlikte önemli değişiklikler yaşamaktadır. Zengin-yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesi, toplumlar arasındaki farkların giderek azalması, tüketim kültürünün yaygınlaşması, tek tip kültür ve yaşam tarzının gelişmesi ve farklılıkların ortadan kalkması, karışıklık, sosyal kutuplaşma küreselleşmenin kentsel yaşam üzerindeki en belirgin etkileridir.

Küresel sermayenin ve üretimin yeniden örgütlendiği bu süreçte, sahip oldukları ayrıcalıklarıyla bazı mekânlar diğer bazı mekânlara göre daha önemli hâle gelmiştir. Küreselleşme bütün bu etkileşimler altında, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini törpülerken, küresel sistemin temel birimlerini giderek kentler oluşturmaktadır (Porter, 2001: 71) kentler küreselleşmeyi içselleştirip yansıtmakta (Taylor vd., 2001: 23) kısacası küreselleşmenin aynası durumuna gelmektedirler.

Küreselleşmenin İdeal Kent Formu: Küresel Kent

Dünya ekonomisinin temel karar verme noktaları olan küresel kentler ekonomik ve politik gücün konumlandığı ve şekillendiği (Short, 2004: 12) küresel ekonominin ve aynı zamanda ulusal ekonominin kontrol edildiği, çok uluslu ortaklıkların, yönetim ve kontrol merkezlerinin, uluslararası alanda üretim ve dağıtımını örgütleyen faaliyetlerin alansal olarak yoğunlaştığı, ileri üretici hizmetlerde uzmanlaşmanın sağlandığı,

bu işlevleri yerine getirebilecek uygun coğrafi konuma sahip, kent konforunu sağlayan fiziksel ve sosyal alt yapının bulunduğu yapıya uygun yaşam tarzının tüm ihtiyaçlarının karşılandığı kentler olarak tanımlanmaktadır (Holston, 2001: 17). Aslında küresel kentler küresel ekonomiyle bütünleştikçe ekonomisi de aynı oranda gelişen, zenginliği, küresel ekonomideki rolüne bağlı olan, sermayenin bağımlı değişkeni, küreselleşmenin kendi değerler sistemini uygulayabilmek için oluşturduğu alanlardır.

Hizmet sektörünün ön planda olduğu, İmalat sektörünün büyük ölçüde ortadan kalktığı, enformel sektörde istihdam arttığı, uzmanlaşmış iş gücü potansiyelinin yüksek olduğu bu kentlerde tüketim kültürünün bir yaşam tarzı haline gelmesi üretim mekânları olan kentlerin tüketim mekânlarına dönüşmesine neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler emek piyasasında ikili yapının hakim olması sonucunu doğurmakta, niteliksiz işçiler ve nitelikli profesyoneller arasında sınıfsal kutuplaşmalar oluşmaktadır.

Bu kentlerde ikili emek yapısının hakim olması sosyal kutuplaşmaları artırmakta, niteliksiz işçiler ve nitelikli profesyoneller arasında artan sınıfsal kutuplaşma mekanlara da yansımakta, (Short, 2004: 9) bir tarafta çok lüks konutlar, siteler yükselirken diğer tarafta sağlıksız, standartları düşük konutlar, gettolar giderek artmaktadır. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın doğal sonucu olan suç ve şiddet, küresel kentlerin hem cennet hem cehennemi barındıran kentler olarak tanımlanmasına neden olmaktadır (Mumford, 2007: 675-676).

Zayıf sosyal ve kültürel ilişkilerin arttığı bu kentlerde, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle bilgi, mal ve kültür alışverişinin hızlı gerçekleşmesi, insanların hem birbirlerine, hem de öz kültürlerine karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Yaşanan göçlerle birlikte nüfusun artması, kentsel yaşamın maliyetlerini arttırmakta, sermayenin bu kentlerde aşırı merkezileşmesi ve yoğunlaşması kentsel topraklara olan talebi arttırarak, kentsel alanların aşırı değerlendirilmesine yol açmıştır (Ercan, 1996: 77). Bu değerlendirilmeyle beraber yeni kentsel alanlar oluşturma isteği çerçevesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleriyle tarihi ve kültürel değerler ekonomik çıkarlar doğrultusunda göz ardı edilmektedir.

Yaşam mekanlarına çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri, çağdaş yapı teknolojilerinin kullanıldığı binalar, alışveriş merkezleri,

eğlence merkezleri hakim olmakta (Clark, 1996: 138) bu mekanlarda yerel özgünlüklerin ve kent kimliklerinin yok edilerek aynı yapı teknolojileri ve malzemelerin kullanılmasıyla tek tip kentlerin yaratıldığı görülmektedir. Kentlere olan göçlerle birlikte kentlerin giderek kalabalıklaşması ulaşım sorunlarını da beraberinde getirmekte, dünya kentlerinde bu sorun çok katlı kavşaklar, köprüler ve yollarla çözülmeye çalışılmakta ve bu tür yapılar dünya kentlerinin bir diğer özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel kentlerde kentler arası rekabete yönelik olarak fiziki mekan tasarımlarının yapıldığı ve bu amaçla yeni kurumların oluşturulduğu görülmekte, ayrıca yönetim merkezleri olarak tercih edilen bu kentlerde tıbbi araştırma merkezleri, tanınmış üniversiteler, bilimsel araştırma merkezleri, yeni teknolojiler üreten enstitüler ve güzel sanatlar akademileri de yer almaktadır (Clark, 1996: 138,139; Short, 2004: 12).

Yukarıda ifade edilen açıklamalar çerçevesinde küresel kentlerin özelliklerini şu şekilde ifade edebiliriz.

<i>Ekonomik Özellikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet sektörü ön plandadır. • İmalat sektörü büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. • Enformel sektörde istihdam artmaktadır. • Uzmanlaşmış iş gücü potansiyeli yüksektir. • Kentler arasındaki rekabet yaşanmaktadır. • Tüketim kültürü yaygındır. • Kentler üretim merkezi olmaktan çıkarak tüketim merkezlerine dönüşmektedir. • Emek piyasasında ikili yapı hakimdir.
<i>Sosyal ve Kültürel Özellikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Emek yapısında ikili yapının hakim olması, sosyal kutuplaşmaları artırmaktadır. • Zayıf sosyal ve kültürel ilişkiler artmakta, yabancılaşma yaşanmaktadır, • Tek tipleşme yaygınlaşmaktadır. • Öz kültürden uzaklaşmaktadır. • Kentsel mekanda kutuplaşmalar artmakta, bölünmeler ve gelir dağılımında adaletsizlikler görülmektedir. • Suç ve şiddet artmaktadır. • İç ve dış göç çekmekte, uluslar arası ve bölgeler arası göçmenlere rastlanmaktadır, • Kentsel topraklarının fiyatları ve buna bağlı olarak da kentsel yaşam maliyetleri artmaktadır.
<i>Mekansal Özellikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri inşa edilmektedir. • Çağdaş yapı teknolojileri yaygın olarak kullanılmaktadır. • Aynılaşan kentler, benzer yapılar görülmektedir. • Gelir dağılımındaki dengesizlik fiziksel mekanlara da

	<p>yansımaktadır (gecekondu-lüks konut).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kentsel yeniden yapılanma ile yeni kentsel rantlar oluşturulmaktadır. • Kentsel ulaşımı kolaylaştırmak için çok katlı kavşaklar, yollar yapılmaktadır. • Araştırma merkezleri, teknoloji enstitüleri ve güzel sanatlar akademileri yer almaktadır.
<i>Yönetmel ve Siyasal Özellikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Devletin ekonomide etkisi azalmakta, kamu hizmetleri özel sektöre gördürülmektedir. • Küresel ve yerel birimler önem kazanmakta, kentsel yönetim önem kazanmaktadır. • Kentler arası rekabet görülmektedir.
<i>Çevresel Özellikler</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre ve korumaya ilişkin kurallar, sermaye tercihleri doğrultusunda yapılmaktadır. • Tarihi ve kültürel değerler, ekonomik çıkarlar doğrultusunda göz ardı edilmektedir.

Kaynak: Batmaz, 2010:47-48

Küreselleşme/ Küresel Kent Perspektifinde İstanbul

Kültürel bağlamda Orta Bizans'tan itibaren bütün coğrafyadaki tek önemli yer olan İstanbul, uzun yıllar başkentlik yapmış, tarihi ve kültürel birikime ve zenginliklere sahip, Türkiye'de metropol kültürü geliştirebilen, kültürel anlamda çeşitliliği, farklılıklara ifade fırsatı sağlayabilmeyi ve her tür kültürel tercihe hoşgörü gösterebilmeyi başaran, her tür sanatsal ifadenin üretildiği, her türlü marjinal duruşun yaşanabildiği, çoğullaşmadan, çeşitlenmeden korkmayan (Çelik, 2010: 17), kültürel üretim odağı, Türkiye'nin tüm entelektüel, sanatsal enerjisini, kendinde toplayan, her üretkenlik odağını paralize eden (Çelik, 2010: 35), ülkesindeki diğer kentlerden her alanda öne çıkan yaklaşık 13 milyonluk nüfusuyla dev bir yaşam alanı, küreselleşmenin etkilerinin açıkça görüldüğü bir laboratuvar aynı zamanda küresel sermayenin yuvalandığı, küresel dünya ile eklemlenebilen, Türkiye'nin küresel kent olarak nitelendirilen, küreselleşmeyi içselleştirip yansıtan tek kent olarak kabul edilmektedir.

Bugün İstanbul dünya karar alma mekanizmalarını etkileyen 8'inci insan kapitali bakımından 15'inci kapital ihracı bakımında 30'inci sırada olan (İmga vd., 2010: 26), küresel kent kavramsallaştırmasını oluşturan/ geliştiren kişi olan Saskia Sassen tarafından da küresel kent olarak nitelendirilen (Radikal, 7 Kasım 2009:10) büyük bir metropoldür

1980 sonrasında dile getirilen küresel ekonomiyle eklemlenme gereği, o döneme dek kısıtlı kalan uluslar arası kültürel değişim ve paylaşım olanaklarının da önünü açmış, ekonomik liberalleşme sürecini, yeni hayat

tarzlarının ve tüketim kalıplarının ortaya çıkması, özel televizyon ve radyo kanallarının açılması, uydu yayınlarının ve internetin yaygınlaşması gibi gelişmeler izlemiştir. Merkezden yönetilen iletişim ve kültürel dağıtım sistemlerinin yerine, büyük ölçüde de olsa çeşitliliğe izin veren, yeni kültürel ve üretim ve tüketim mekanizmaları ve kalıpları almıştır. Yaşanan bu değişimlerin sahnesi İstanbul'dur; gittikçe artan kentli nüfusun sınıfsal, kültürel ve yaşantısal çeşitliliği ulusal kültürün parçalara ayrılmasına ve yerel kültürel öğelerin küresel pazara eklenmesinde olanak tanımaktadır. (Yardımcı, 2005: 27).

İstanbul bir sanayi merkezi olarak genişlemeye 1950'lerden sonra başlasa da, küresel kent olma yolunda gerçek atılım 1980'lerde gerçekleşmiştir. IMF'nin yapısal uyum programı çerçevesinde ithal ikameci, devletçi ekonomik sistemin yerini Pazar ekonomisinin alması, Fiyat kontrolleri ve ticari kısıtlamalar kaldırmış, döviz işlemleri serbest bırakılmış ve İMKB açılmıştır. Ağırlığı üretimden finansa kayan İstanbul ekonomisinin küresel ekonomiye eklenme çabası birçok kesimde hissedilmektedir. Çok uluslu şirketler yeni ve büyük bir pazar olarak gördükleri İstanbul'a ilgi duymaya başlamış, yabancı sermaye, daha çok turizm, danışmanlık, bankacılık gibi üretim dışı faaliyetlere kaymıştır. Böylece ülke ekonomisi dünya ekonomisiyle bütünleşirken, küresel moda ve eğilimleri yakından izleyen, kısmen yurt dışında olmak kaydıyla ileri düzeyde eğitim görmüş, varlıklı bir profesyonel sınıf ortaya çıkmıştır. Hem iş imkanları hem de yaşam tarzı seçenekleriyle İstanbul bu kişilerin yerleşmek için ilk tercihleri haline gelmiş; özellikle finans ve danışmanlık konularında çalışan ulus aşırı şirketler burada şubeler açmış, büyük şirketler merkezlerini İstanbul'a kaydirmiştir. Sanayi üretiminden hizmet üretimine olan yönelme, eski imalat işlerini tasfiye ederken, yerlerine daha önce var olmayan yeni iş alanları açmaktadır. Ancak yeni açılan işler miktarca az olmasının yanında az bir kısmı uzmanlık gerektiren yüksek getiriye sahip işlerdir. Geriye kalan işler ise kısmi zamanlı uzmanlık gerektirmeyen ve dolayısıyla düşük getirili işlerdir. Bu ise emek yapısında ikili yapının ortaya çıkmasına neden olmakta gelir dağılımında eşitsizliği artırmaktadır. Küresel iş bölümünün karanlık yüzünü gören İstanbul (Yardımcı, 2005: 40-44) böylece dünya çapında dalga dalga yayılan neo liberal politikaların dayattığı iktisadi ve sosyal koşullar nedeniyle, toplumsal ve kültürel kutuplaşmayla karşılaşmakta, bir yanda giderek zenginleşen küresel-kozpolit bir zümre, diğer yanda

sürekli fakirleşen, fakirleştikçe kendi içinde ırk, dil, din kümelerine bölünen yerel kalabalıklarla dolmaktadır (Öncü vd., 2005: 10).

İstanbul küresel ekonomik ve sembolik sermayenin çekim alanlarından biri olurken ve küresel sembol ve insan akışlarının yoğunlaştığı bir ulus-aşırı alana dönüşürken, kentte bir yanda kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek grupların diğer yanda da hem kültürel hem de ekonomik sermayeden yoksun kesimlerin sayısı hızla artmakta, bu grupların yaşam tarzları ve tüketim kalıpları giderek birbirinden uzaklaşmaktadır. Toplumsal sınıflar arasındaki gelir ve yaşam tarzı farklılıkları genişledikçe de kültürel farklılıklar derinleşmekte, yaşam alanları daha da birbirinden uzaklaşmaktadır (Geniş, 2011: 52).

Bu uzaklaşmanın temelinde küreselleşme sürecinde ortaya çıkan ekonomik ve kültürel sermayesi yüksek üst sınıfların kenti; temiz havaya, sessizliğe, yeşile, sağlığa ve huzura kavuşma gerekçesiyle terk etmeye başlaması yatmaktadır. Kentin tüm imkânlarından en üst düzeyde yararlanan lüks site sakinleri, güvenli bir yaşam alanı olarak görmedikleri kente karşı çıkmayı kurumsal hale getirmekte, kentin ötekileştirilmesi, kötülenmesine yol açmaktadır (Alver, 2007: 120).

İstanbul'da kentte parçacıl yapıyı, sosyo-mekansal ayrışmayı doğuran kapalı konut siteleri yeni bir yaşam tarzı arayışının ürünü olarak ortaya çıkan (Altun, 2010: 225-227) farklı bir mekânsal doku ve yeni bir konut sunum biçimi olarak kabul edilmektedir. Kapalı konut siteleri, kendilerini izole eden dışlayıcı kurgularıyla, sosyal ve mekânsal ayrışmayı yansıtmakla kalmayıp kentle ilişkilerinde bir ötekileştirme eğilimi içine girmektedirler (Alver, 2007: 122).

Sosyal ve mekânsal ayrışmanın tezahürü olan duvarlar bir anlamda kopuş ve ayrışmanın somut hali olarak görülebilir. Duvar, kentten fiziksel ayrılığı/farklılığı vurgulamaktadır. Duvar ayrılığın yanında seçkinliği, ulaşılmazlığı, izole olmayı, steril olmayı da beraberinde getirmektedir. İki ayrı dünya arasındaki keskin ve iptal edilemez sınır olan duvar, yaşanan cennetimsi hayatın başkalarının istila edilmesini önleyen bir engel olarak görülmektedir. Modern zamanların kale içi hayatının bir örneği haline gelen güvenli sitelerin ayrıcalıklı yeni yaşam tarzları, yeni dönemin zenginlerinin statü artırma aracı haline gelmektedir (Alver, 2007: 97).

Böylece gelişmiş ulaşım ve iletişim teknolojileri sayesinde uluslar arası bir hareketlilik kazanan seçkinler, İstanbul'un toplumsal mekânından koparak ve onunla neredeyse yalnızca görsel bir ilişki kurar

hale gelmektedirler (Yardımcı, 2005: 40-44). Bu kutuplaşmasının sonucu olarak içeridekiler ve dışarıdakilerce kent başka site ise daha başka özelliklerle tanıtılmakta, gelir dağılımı ve kentsel yapıdaki ayrışmanın etkisiyle İstanbul'da kentsel suç oranları da giderek artmaktadır. TÜİK'in Bölgesel Göstergeler TR10 İstanbul 2008 verilerine göre, İstanbul'daki kentsel suç oranlarına bakıldığında Türkiye genelinde toplam 127.304 suçtan 20.394 suçun İstanbul'da işlendiği, bunlardan da 2.626'sının hırsızlık, 4.274'ünün dolandırıcılık, 1.570'inin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal, ticaret, kullanma ve satın alma, 1.300'ünün öldürme ve yaralama 900'ünün ateşli silahlar ve bıçakla ilgili suçlar olduğu görülmektedir (TÜİK, 2008: 51-52).

Kentliye ortak bir tarih, ortak bir bugün, ortak bir dünya sunabilecek, kentlinin kentsel deneyimini zenginleştirebilecek, Türkiye'nin tek kültür kenti olan İstanbul'un küresel arenada kendine yer bulmaya çalışmasıyla sınırların keskinleşmesi yeni oluşumların, farklılık tecrübesi yaratan eylemlerin, deneyimlenmenin kent sınırları içinde oluşmasına olanak sağlamamaktadır. Günümüzde ayakta olan tarihi dokular, büyük oranda kentsel deneyimlenme dışında kalan alanlara hapsolmüştür. Tarihsel kültürel varlıkların bir kısmı tamamen turistlere terk edilmiş, bir kısmı ise gündelik hayatın dışına itilmiştir. Son olarak boğazdaki okulların, üniversitelerin ve istasyonların otellere dönüştürülmesi projesi kültürel varlıklara erişimi sınırlamak ve kentlinin gündelik hayatı içinde tarihsel mekânı deneyimlemesine mani olmaktadır (Yıldırım, 2010: 57).

Küreselleşmenin kültürleri tasfiye edici etkisiyle İstanbul'da kültürel farklılıklar zayıfladıkça, insanlar kimliklerinin ayırt edici işaretlerini daha farklı boyutlar ve planlarda aramaya yönelmektedir. Her şeyden önce kentin dokusu yenilenirken, eski yapılar doğal afetlerle ve zamanın etkisiyle aşındıkça veya insanların kent hakkının kaybolmasına yol açan kapitalist bir mantıkla imar planlarındaki değişiklikler yapıldıkça, eski yapılar bir bir yıkılıp yenilerine yerlerini bırakmakta (Bilgin, 2011: 40), geçmişin görkemli İstanbul'unu geleceğe taşımak tasavvuru, geniş kapsamlı bir dizi yıkma yenileme projesine ivme katmaktadır (Öncü vd., 2005: 86). Şehir içinde kalan alanlar büyük kentsel dönüşüm projeleriyle yenilenmekte, burada yaşayanlar farklı yerlere yönlendirilmekte ve bu alanlar sermayenin hizmetine açılmaktadır. Kartal ve Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projeleri, Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, Tarlabası, Armutlu, Sarıgöl ve Gazi Mahallesi Kentsel Dönüşüm

Projeleri İstanbul'da gerçekleştirilmeye başlayan kentsel dönüşüm projelerinden sadece birkaç tanesidir. Kentsel dönüşüm projelerindeki bu artış kentsel alanlarda büyük rantların da oluşmasına sebep olmaktadır.

İstanbul'da Tarihsel mekânları restore etme ve yenileme çabaları çoğu zaman bir soylulaştırma girişimine dönüşmektedir. Yani, geleneksel olarak yada bu mekanların terk edilmişliğinden dolayı uzun süredir orada yaşayan ve çalışan alt gelir grupları yada kültürel ötekiler restorasyon ve yenileme sürecinde bu bölgelerden dolayı yada dolaysız baskılar sonucu yerinden edilmekte ve onların yerine üst gelir grupları ve yüksek kültür sektörleri yerleşmektedir. Beyoğlu'nun birçok semtinde sermaye ve yaratıcı orta sınıflar öncülüğünde yaşanan soylulaştırma bunun en çarpıcı örnekleridir. Bu grupların riskli bulduğu ve sermaye yatırmaktan kaçındığı mekânlar ise (Sulukule gibi) doğrudan devlet müdahalesi ile sermaye için güvenli hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu süreç hem bir toplumsal adalet sorununu gündeme getirmekte, hem de kentin özgün kimliğini korumak adına yapılan müdahaleler yoluyla kültürel anlamda birbirine benzeyen yapay tarihsel kent merkezleri yaratmaktadır. Dolayısıyla, kentlerin özgün tarih ve kimliklerini vurgulayarak kültürel farklılık yaratmaya çalışan bir strateji, ironik bir şekilde birbirine benzer kentler yaratmakta, küresel düzlemde kültürel homojenleşmeye de neden olmaktadır. Tarihsel ve kültürel farklılık benzer tema ve stratejiler üzerinden dizayn edilerek hijyenleştirilmiş bir şekilde kentli elitlerin ve turistlerin kullanımına sunulmaktadır (Geniş, 2011: 54)

Küreselleşmeyle beraber İstanbul'da hizmet sektöründeki artışla beraber plazalarda da çalışma hayatı başlamış, plazalar neo liberal politikaların kentteki yansıması haline gelmişlerdir. Plazalarda istihdam edilenler kentle ve kentin gerçekleri ile mesafeli bir konumda bulunmaktadırlar. Plaza kompleksleri de kentin olumsuzluklarından arınma, korunaklı mekânlar yaratarak dışarıdaki olumsuzlukları içeriye girmesini engelleme, kalabalığı, suç unsurlarını mümkün olduğunca dışarıda bırakacak bir yaşam biçimi oluşturma amacıyla tesis edilmektedirler. Son yıllarda şirket genel merkezleri için plazaların inşa edilmesi ve farklı tasarımların mimaride uygulanması şirketler arasında bir yarışa neden olmuştur. Artan uluslar arası şirket ve temsilcilikleriyle paralel olarak İstanbul'da da plaza kompleksleri her geçen gün artmaktadır. Neredeyse 2000 yıllık bir tarihin oluşturduğu kent imgesini hiçe sayan gökdelenler, olur olmaz yerden yükselmeye başlamış, kent

siluetini belirleyen bugün bu kuleler ve gökdelenler olmuştur. Ortak dünya, kamusal olan giderek küçülmekte zayıflamakta, kültürel olarak fakirleşmekte, özel olan sınırsızca büyümekte, zenginleşmekte, talepkar ve cüretkar olmaktadır. Kentli artık boğaz ve Haliç kıyılarının, Galata Kulesi'nin görünümünü değil, lüks konut bloklarının yani başkalarının özelinin seyircisi haline gelmekte, mahremiyetin despotluğunu İstanbul üzerinden okumak ve izlemek yükselen konut ve ofis binaları sayesinde daha mümkün olmaktadır (Yıldırım, 2010: 59-61).

İstanbul'da Bir Sürrealist: Salvador Dalí, Cengiz Han ve Mirasçıları Büyük Moğol İmparatorluğu, Heykelin Büyük Ustası Rodin İstanbul'da, Picasso İstanbul'da, Paris-St. Petersburg Alexandre Vassiliev Koleksiyonundan Avrupa Modasının Üç Yüzyılı, gibi dünyaca ünlü sanatçıların sergileri, moda haftaları her alanda gerçekleştirilen uluslararası fuarlar, festivaller, konserler, İstanbul Festivalleri kentın kültürel anlamda dünyaya açılmasında önemli bir rol oynasa da, kentlilere sundukları çeşitlilik kısmi ve taraflıdır. Küresel kültür ortamının fırsatlarını değerlendirebilen ve/veya kendi yaratılarını bu ortama sunabilen kesimler, genellikle eğitimleri, yaşam tarzları, kültürel ve ekonomik birikimleri sayesinde zaten küresel toplumla kaynaşmış olan kentli seçkin sınıflar ve sanatçılarla sınırlı kalmakta. Bu anlamda, uluslar arası kültürel etkinlikler büyük oranda bir azınlığın kültürel gereksinimlerine cevap veren prestij projeleri olmaktan öteye geçememektedir. Kentli nüfusun çoğunluğu için festivallere erişim hem ekonomik hem de kültürel olarak kısıtlanmıştır. Farklı kültürel pratiklere aşına olmanın, kent kültürüne katılımın neredeyse ön koşulu haline dönüştüğü günümüzde kültürel sermaye ekseninde yeniden kurulan toplumsal tabakalaşma ekonomik sermaye ekseninde gerçekleşen ayrışmayı tamamlamaktadır (Yardımcı, 2005: 28).

Kısacası küreselleşmenin etkisi sonucu ortaya çıkan İstanbul ekonomisindeki değişiklikler, kentte yaşanan ilişkileri de dönüştürmekte, emek yapısındaki ikili yapı sosyal hayata da yansımaktadır. Yüksek gelirli kişilerin daha lüks ve güvenli konutlarda yaşama ve çalışma arzusu, küresel kentın vitrini haline gelen plazaları, rezidansları İstanbul'un görünen yüzü haline getirmektedir. Bu yapılaşma mekânı bölerek sosyal yapıdaki uçurumları artırmakta plazaların, rezidansların çevrelerine yapılan yüksek duvarlar sosyal ve mekânsal ayrışmanın tezahürü olmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler

sınıfsal kutuplaşmaları keskinleştirmekte, bu kutuplaşmalar beraberinde suç ve şiddet oranlarını arttırarak saldırganlık ve şiddeti İstanbul'un karanlık yüzü olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yaşanan bu süreçte İstanbul sosyal ve mekânsal ayrışmaların beraberinde getirdiği olumsuzlukların yaşandığı mekân olarak karşımıza çıkmakta, kentlilerin gözünde artık İstanbul taşı toprağı altın olan bir şehir değil masumiyetini yitiren mekân olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Tüm yapıları kendi değerler sistemi çerçevesinde değiştiren/dönüştüren, karşı konulamaz, geriye döndürülemez bir süreç olarak karşımıza çıkan küreselleşmeyle beraber kentler, yaşanan değişim ve dönüşümden etkilenen alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Sermayenin yön verdiği bu süreçte kentler artık sermayenin yerleşim alanı olmakta, küreselleşme kendi değerler sistemini uygulayabilmek, yeni toplumsal ve mekânsal yapısını kurmak için kentleri dönüştürmeye başlamaktadır. Önceden uygarlığın beşiği olarak tasvir edilen kent, şimdilerde sermayenin gücüyle desteklenmekte ve sermayenin yoğunlaştığı, kontrol edildiği bu kentler, literatürde küresel kent olarak ifade edilmektedir. Küresel ekonominin ve aynı zamanda ulusal ekonominin kontrol edildiği, çok uluslu ortaklıkların yönetim ve kontrol merkezlerinin, uluslararası alanda üretim ve dağıtımını örgütleyen faaliyetlerin alansal olarak yoğunlaştığı, ileri üretici hizmetlerde uzmanlaşmanın sağlandığı merkezler olan küresel kentler, kent ekonomilerinde meydana gelen değişikliklerle tezatlıkların ve parçalanmaların yaşandığı, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin gözlenebildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Türkiye'nin tek küresel kenti olarak nitelendirilen İstanbul'da bu olumsuzlukların yaşandığı bir sahnedir. Küreselleşmeyle beraber İstanbul'da ikili emek yapısı hakim olmakta, bu sosyal hayata da yansımaktadır. Yüksek gelirli kişilerin daha lüks ve güvenli konutlarda yaşama ve çalışma isteği, küresel kentin vitrini haline gelen plazaları, rezidansları İstanbul'un silüeti haline getirmektedir. Bu yapılaşma mekanı bölerek sosyal yapıdaki uçurumları arttırmakta, plazaların, rezidansların çevrelerine yapılan yüksek duvarlar, sosyal ve mekansal ayrışmanın tezahürü olmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler sınıfsal kutuplaşmaları keskinleştirmekte, bu kutuplaşmalarda saldırganlık ve şiddet oranlarını

artırarak İstanbul'u güvenlik zaafiyeti olan bir kent haline dönüştürmektedir. Yaşanan bu süreçte İstanbul, sosyal ve mekânsal ayrışmaların beraberinde getirdiği olumsuzlukların yaşandığı bir sahne olarak hafızalarda yer etmektedir.

Kaynakça

AKKOYUNLU, Kıvılcım (2007). “ Sürdürülebilir Kent”, **Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, ss.11-26.

ALTUN AKYOL, Didem (2010). “Kapalı Konut Siteleri ve Mahalle Kavramı”, **İdeal Kent**, Sayı:2, ss.216-244.

ALVER, Köksal (2007). **Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler**, Hece Yayınları, Ankara.

ANTHONY, Giddens (2002). **Sağın ve Solun Ötesinde**, Metis Yayınları, İstanbul.

AYDOĞAN, Ahmet (2005). **Şehir ve Cemiyet**, İz Yayıncılık, İstanbul.

AYTAR, Volkan (2005). **Metropol**, LM Yayınları, İstanbul.

BALİ, Rıfat (2002). **Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BAUMAN, Zygmunt (1999). **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BATMAZ YÜCEL, Nazlı (2010). **Küresel Kentlerin Yönetimi ve İstanbul İçin Bir Model Önerisi**, GÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara

BEGEL, E. Ernst (1996). “Kentlerin Doğuşu”, **Cogito, Kent ve Kültürü**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 8, ss.7-16

BİLGİN, Nuri (2011). “Sosyal Düşüncede Kent Kimliği”, **İdeal Kent**, Sayı 3, ss.20-47

BRENNER, Neil (2001). “The Urban Question as a Scale Question: Reflection on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale”, **International Journal of Urban and Regional Research** 24(2), pp. 361–78

BRUGMANN, Jeb (2009). **Welcome to the Urban Revolution**, Bloomsbury Press, New York.

CANSEVER, Turgut (1996). “ Şehir”, **Cogito: Kent ve Kültürü**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 8, Yaz, ss.125-131.

CLARK, David (1996). **Urban World/ Global City**, Routledge, London.

ÇELİK, Zafer (2010). “ İstanbul, Kentsel Dönüşüm ve Mahalle Üzerine Prof. Dr.Uğur Tanyeli ile Söyleşi”, **İdeal Kent**, Sayı:2, ss.10-37.

DEMİRKAN, Tarık (1996). “Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları: Kentler” **Cogito: Kent ve Kültürü**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 8, Yaz, 1996, ss.17-23.

ERAYDIN, Ayda (2001). “ Küreselleşme- Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler,” GERAY, Cevat’a Armağan, Ankara, Ankara Mülkiyeliler Birliği Yayınları, No: 25, ss.363-392

ERAYDIN, Ayda(2003). **Kentleşme, Kalkınma ve Nüfus, Türkiye'nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel Bir Değerlendirme**, TUBA Raporları, İstanbul.

ERBAY, Yusuf (1998). “Kavram Olarak Küreselleşme”, **Yeni Türkiye**, 21. yy Özel Sayısı-I, Sayı:19, ss.168-174.

ERCAN, Fuat(1996). “ Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul” **Toplum ve Bilim**, Sayı: 71, ss.61-95.

ERKAN, Nihal, Ekin (2007). “ Dünyanın Yerel Aynası “ **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, Der: Ayşegül Mengi, İmge Yayınevi, Ankara ,ss.47-58.

GENİŞ, Şerife (2011). “ Küreselleşme, Kent ve Kültür”, **İdeal Kent**, Sayı 3, ss.48-61.

GIDDENS, Anthony (2008). **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

GÖRMEZ, Kemal (1991). **Şehir ve İnsan**, MEB Yayını, İstanbul.

HARVEY, David (1999). **Postmodernliğin Durumu**, Metis Yayınlar, İstanbul.

HELD, David (1995). “Ulus Devletin Çöküşü”, Editörler: S. Hall ve M. Jacques, **Yeni Zamanlar**, Çev.Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HOSTON, James (2001); “Urban Citizenship and Globalization” , Eds: Allen John Scott, **Global City-Regions**, Oxford: Oxford University Press.

İŞİK, Oğuz (1995). “ Küreselleşme Süreci ve Kentin Değişen Anlamları” **Birikim**, Sayı:68-69,ss.98-105.

İŞİK, Oğuz (1999). “Kenti Düşünmek, Kent Üzerine Düşünmek”, **Toplum ve Bilim**, Mayıs- Haziran , Cilt: 14, Sayı: 3.

İMGA, Orçun, Olgun Hakan (2010). “ Akademyanın Velut Kalemi: Prof. Dr. İlhan Tekeli İle Kent Üzerine”, **İdeal Kent**, Sayı:1, ss.8-27.

İSBİR, Eyüp (1991). Şehirleşme ve Meseleleri, Gazi Büro Yayınları, Ankara.

KARAKURT, Elif (2007). "Dünya Kenti Kavramına Alternatif Bir Bakış", **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt: 1, ss.320-336.

KELEŞ, Ruşen (2005). “ Kent ve Kültür Üzerine” **Mülkiye**, Cilt: 29, Sayı: 246, Bahar, ss. 9-17.

KEYDER, Çağlar (1992). **İstanbul’u Nasıl Satmalı**, İstanbul.

KEYDER, Çağlar (1993). **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis Yayınları, İstanbul.

KEYMAN, E. Fuat (2002). “Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak ”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:18,ss.27-54.

KEYMAN, E. Fuat (2000). Küreselleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak, Der. E. Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul, Alfa Yayınları, ss.17-38.

KİPER, Perihan (2007). “ Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler-Yitirilen Değerler”, Der. Ayşegül Mengi, **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, Ankara, İmge Yayınevi ,ss.77-88.

KONGAR, Emre (2002). Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme Huntington,11 Eylül, Remzi Kitabevi 3.Basım

MARCUSE, Peter, Kempen, Ronald Van (2000). **Globalizing Cities: A New Spatial Order?**, Oxford: Blackwell Publishers, ss.1-22.

MENDIETA, Eduardo (2001). “ Invisible Cities: A Phenomenology of Globalization From Below”, **Cities**, Vol:5, No: 1, ss.7-26

MUMFORD, Lewis (2007). **Tarih Boyunca Kent-Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, Çev. Gürol Koca, Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

OKTAY, Derya (2007). “ Kıbrıs’taki Kentler, Kentsel Politikalar ve Yeni Açılımlar 1” Der: Ayşegül Mengi, **Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine**, Ankara, İmge Yayınevi, 2007,ss.187-214.

ÖNCÜ, Ayşe, Weyland Petra (2005). Mekan Kültür İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, Çev: Leyla Şimşek- Nilgün Uygun, İletişim Yayınları, İstanbul.

PIRENNE, Henri (1994). **Ortaçağ Kentleri -Kökenleri ve Ticaretin Canlanması**, Çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.

PORTER, Michael (2001). “Regions and The New Economics of Competition,” Eds: Allen John Scott, *Global City-Regions*, Oxford: Oxford University Press, ss.139-158.

Radikal Gazetesi, 7 Kasım 2009

ROBERTSON, Ronald (1992). *Globalization: Social theory and Global Culture*, Londra, Sage Publications.

Robertson, Roland (1999). **Globalization Social Theory And Global Culture**, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

SASSEN, Saskia (1994). *Cities in a Wold Economy*, California, Thousand Oaks, CA: Fine Forge Press.

SENNET, Richard (2002). **Ten ve Taş**, Çev:Tuncay Birkan Metis Yayınları, İstanbul.

Sezal, İhsan (1992). **Şehirleşme**, İstanbul.

SHORT, John R (2004). **Global Metropolitan: Globalizing Cities in a Capitalist World**, Routledge, London.

SHORT, John Rennie, Breitbach, Carrie, Buckman, Steven, Essex, Jamey (2000). “ From World Cities to Gateway Cities: Extending the boundaries of Globalization Theory”, *City*, Vol: 4, No: 3, pp.317-340.

SJOBERG, Gideon (2002). “ Sanayi Öncesi Kenti”, Der. , Duru Bülent, Alkan Ayten, **20.YüzYıl Kenti**, Ankara, İmge Yayınevi, ss.37-54.

TİMUR Taner (1996). **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara.

TAYLOR, Peter, D.R.F Walker (2001). “ World Cities: A First Multivariate Analysis of Their Service Complexes”, **Urban Studies**, Vol: 38, No: 1, ss. 25-47.

Türkiye İstatistik Kurumu (2008). Bölgesel Göstergeler TR10 İstanbul, 2008

ULUENGİN, Öze (2011). “ Tüm Öteki’lerin Kenti”, **İdeal Kent**, Sayı 3, ss. 130-141.

WEBER, Max (2003). **Şehir**, Çev. Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul.

WIRTH, Louis (2002). “ Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, Der: Duru Bülent, Alkan Ayten, **20.Yüzyıl Kenti**, Ankara, İmge Yayınevi, ss.77-106.

YARDIMCI, Sibel (2005). **Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul’da Bienal**, İletişim Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, Sercan (2010). “ İstanbul: Dünden Bugüne Kamusal Özelin Tahakkümüne Doğru Genel Bir Bakış”, **İdeal Kent**, Sayı:2, ss.38-63.